

BRECHTJE

Een heksenproces

door

Victoria Mathilde Kerkvliet

BRECHTJE

Een heksenproces

door

Victoria Mathilde Kerkvliet

Inhoud

Titelblad	1
Colofon	2
Inhoud	3
Inleiding	4
Personen	5
Samenvatting	6
Voor scène 1: proloog	7
Scène 1: 1485 – Institor biddend tot God	9
Tussen scène 1 en 2: 2005 – Martina	10
Scène 2: 1485 – Institor bij paus Innocentius VIII	11
Tussen scène 2 en 3: 2005 – Martina	17
Scène 3: 1489 – Aanklacht Brechtje	18
Tussen scène 3 en 4: 2005 – Martina	19
Scène 4: 1489 – Monoloog Brechtje	20
Tussen scène 4 en 5: 2005 – Martina	23
Scène 5: 1489 – Eerste verhoor	24
Tussen de verhoren van scène 5: 2005 – Martina	34
Scène 5: 1489 – Tweede verhoor	35
Tussen scène 5 en 6: 2005 – Martina	37
Scène 6: 1489 – Vonnis Brechtje	38
Scène 7: 1489 – Smeekbede	39
Tussen scène 7 en 8: 2005 – Martina	41
Scène 8: 1489 – Margje	42
Tussen scène 8 en 9: 2005 – Martina	43
Scène 9: 1489 – Aanklacht Margje	44
Scène 10: 1491 – Institor	45
Na scène 10: 2005 – Epiloog	47
Achtergrondinformatie en literatuur	48

Brechtje, een heksenproces
Victoria Mathilde Kerkvliet

© alle rechten voorbehouden, bewerking/publicatie
alleen met toestemming van de auteur

© 2006 Victoria Kerkvliet

E-mail: victoriakerkvliet@planet.nl

Redactionele verzorging: John Bekker

Inleiding

Op een dag in een sneeuwrijke winter werd ik geconfronteerd met een schilderij dat mij diep trof. Dit op deze manier zó uitgebeeld te zien! Deze vrouw was van hekserij beschuldigd. Dat was duidelijk.

Op het schilderij zit een vrouw achterstevoren in een kar en wordt naar een brandstapel gebracht. Gekleed in een donkere wijde cape met een capuchon. De kar wordt door de sneeuw getrokken door één paard. De berijder is een hellebaardier. De stoet wordt begeleid door prelaten en joelend volk. Een kale boom staat op de heuvel.

De titel van het schilderij is 'Verbrennung einer Hexe auf der Richtstätte am Fuße des Kapuzinerberges 1400'. Een vroeg heksenproces dus. De vele martelwerktuigen die te zien zijn op de achtergrond illustreren de wrede wijze waarop heksen werden verhoord. Alles was boosaardig rondom verdenkingen van hekserij. Of je bekende was niet altijd relevant. Je was verdacht en dat was je probleem. Waarschijnlijk ook je lot.

Wat zou er in het hoofd van die vrouw om zijn gegaan? Welk leed had ze achter de rug? Waarvan werd ze verdacht? Welke kansen had ze gehad? De middeleeuwse clerici waren niet mis als het ging om hekserij.

'Brechtje' is het resultaat van mijn ontmoeting met het schilderij.
'Brechtje' is fictie. Maar het is aannemelijk dat het zo is gegaan.

Leidschendam, 2006

Personen

2005	Martina, onderzoekster, halverwege de veertig.
1489	Brechtje, 'heks', ongeveer dertig jaar.
1486, 1489, 1491	Instititor, dominicaan-inquisiteur, middelbare leeftijd.
1486	Innocentius VIII, paus, middelbare leeftijd.
1489	Margje, buurvrouw van Brechtje, ongeveer vijftig.
1489	Heraut, ongeveer dertig.

Samenvatting

Het toneelstuk is gesitueerd in Keulen.

2005

Martina zit de krant te lezen. Ze leest over fiscale aftrekbaarheid van opleidingscursussen voor hekserij. Ze denkt na over hekserij nu en toen en vraagt zich af hoe deze indertijd werd vervolgd en welke verschillen er zijn tussen hedendaagse hekserij en die in het verleden. Ze is ervan overtuigd dat de oude verdachte vorm van hekserij niet reëel was. Ze wil weten hoe dit fenomeen verklaard kan worden, zoekt op internet en stuit op de heksenprocessen in de 15e eeuw.

1485

De dominicaan Institor bidt tot God en belooft het ketterse gedrag van hekserij uit te roeien. Hij reist naar de paus om toestemming te vragen een protocol hiervoor te schrijven. De overredingskracht van Institor doet de paus uiteindelijk toestemmen.

1486

Het protocol *Malleus Maleficarum* is een feit.

2005

Martina volgt met verbazing het verloop van de geschiedenis.

1489

Brechtje wordt verdacht van hekserij en gevangengenomen. Ze wordt volgens het protocol verhoord. Ze is ervan overtuigd dat ze onschuldig is en vertrouwt op het gezonde verstand van de heren, en redding door Maria. Ondanks het feit dat ze niet bekent, wordt ze op grond van getuigenissen ter dood veroordeeld. Tijdens de tocht naar de brandstapel probeert haar buurvrouw Margje tevergeefs het noodlot te keren. Margje vreest dat zij door haar inmenging ook als heks zal worden aangeklaagd en dit met de dood zal bekopen.

2005

Martina blijft zich verbazen. Constateert de machteloosheid van Brechtje en Margje en de onbetwistbare macht van de kerkelijke heren.

1491

Institor bidt tot God. Terugkijkend op de voorbije jaren ervaart hij de vele verbrandingen op dat moment toch als weezinwekkend. Hij bevestigt tegenover God dat de getuigenissen niettemin voldoende waren. Tevens smeekt hij God zijn ziel te redden indien hij onjuist heeft gehandeld.

2005

Tijdens het lezen heeft Martina zich aanvankelijk getroost met de gedachte dat een dergelijk fenomeen, dus geloof in een waandenkbeeld, in onze tijd niet meer voorkomt. Echter, bij nader inzien heeft zij toch haar twijfels.

VOOR SCÈNE 1

2005 – Proloog

(Kamer Martina. Bureau met laptop.)

MARTINA *(zit achter bureau, leest voor uit de Telegraaf):*
'Cursus hekserij fiscaal aftrekbaar.'

(Hardop, voor zich uit.)

De heks als ondernemer dus. Startende ondernemer. Oh, wacht, het CDA is tegen.

Tja, vroeger verrijkte de kerk zich door zogenaamde heksen alles af te pakken. Dus vanzelfsprekend dat ze nu geen belastingaftrek willen. De christenen hadden altijd al iets tegen heksen.

Tja, heksen. Wie of wat zijn dat eigenlijk?

De moderne heksen zijn toch weer heel anders dan die uit de middeleeuwen? Stel je voor dat je in de 15e eeuw riep dat je heks was? Je tekende je eigen doodvonnis. Nu gaan sommigen er prat op. Hoe zou dat zitten? Wórd je heks of bèn je heks?

(Klapt laptop open.)

Even googelen: hekserij.

Eerst maar eens de middeleeuwen.

Hm, 'heks' is afgeleid van het oude Germaanse woord Hagazussa. Heggenrijdster. Heg? O, de heg zou de scheiding zijn tussen de geestelijke en materiële wereld.

Ach: hekserij werd door de kerk beschouwd als een overblijfsel van het heidendom. Een heks zou schade toebrengen en God beledigen. Zij moest dus ter verantwoording worden geroepen en terugkeren in de schoot van de enige ware moederkerk. Of ging het over macht?

(Kijkt weer op de laptop.)

Wacht, wat is dit nu weer? De Heksenhamer? Even doorklikken.

Mijn hemel! Duizenden vrouwen. Levend verbrand. Op de brandstapel omdat ze verdacht werden van hekserij. Soms kregen ze vrijspraak. Werden ze wel verbannen. Voor honderd jaar en één dag. Niet te geloven. Een ander schade berokkenen door magische middelen. Een pact met de duivel! Hoe stel je je dat voor?

Moet je nu eens lezen. Er werd in 1486 zelfs een specifiek protocol voor geschreven. *Malleus Maleficarum*. O, dat is dus die Heksenhamer. Een beschrijving van denkbeeldige kwade daden. Zwart op wit vastgelegd. Opgesteld om vrouwen die werden verdacht van schadelijke praktijken op te sporen en uit te roeien. Geestelijken noemden de auteurs zich, zielzorgers. Twee gerenommeerde dominicanen nog wel. En ze schreven het met toestemming van de paus. Hun handleiding werd in korte tijd snel verspreid en driftig gebruikt. Getuigenissen van hekserij door anderen waren voldoende bewijs. Je wist niet eens wie je vijand was. De beschuldigde had geen enkele verdediging. Let op: de inquisiteurs, zij die de heksen verhoorden, hadden nota bene recht op een persoonlijke lijfwacht!

Ze hadden met die Heksenhamer zelfs een handleiding voor het verhoren. Geschreven op initiatief van een of andere Institor. Die heeft lef. Hoe moet je je zoiets voorstellen?

SCÈNE 1

1485 – Institor biddend tot God

INSTITOR (*zit in knielende houding in een kloostercel op een bidstoel. Habijt van een dominicaan*):

Mijn God, ik zal U de heksen levend in handen geven. Ze zijn gespuis en verdraaien de waarheid. Daarom moeten we ze op een aparte manier beoordelen. En op bijzondere wijze terecht laten stellen. Een kruisverhoor door een speciale rechtbank. Mijn heilige plicht roept. Misschien kunnen vernedering en pijn hun ziel nog redden. Zo niet, dan moeten we die vrouwen vernietigen. Bloed kleeft aan hun handen. Marteling is het enige middel dat deze wezens nog kan redden door ze aldus hun dwalingen te laten bekennen. De duivelinnen kunnen hun kans nog grijpen als ze dat willen door te bekennen en berouw te tonen. En als ze niet door Uw genade gered willen worden, zijn ze reddeloos verloren. Zij zijn het uitschot der aarde.

Vooraf vrouwen met groene ogen zijn te vrezen. Ook kunnen we ze herkennen als we hen met wijwater besprenkelen. Water dat door God is gewijd doet hen krijsen. Soms slaan ze op de vlucht, soms gaan ze huilen. Maar dan hebben ze geen echte tranen.

Vaak werken ze met kruiden. Vaak ook om conceptie tegen te gaan en vruchten af te drijven.

De vrouwen nemen deel aan de sabbat met de duivel en vliegen in de nacht naar hem toe. Hun lichaam blijft achter. Ze smeren zich daartoe in met bilze-kruid onder hun oksels. Dat is de vliegzalf.

Ook bemoeien ze zich met het verwerven van liefde. 's Nachts leggen ze brandnetels op de drempel van een huisdeur. Zo pakken ze weerloze mannen van goede huisvrouwen af. En de kinderen moeten dan hun vader missen.

Ook met geld zijn ze niet te vertrouwen. De duivel geeft hun voor hun diensten wisseldaalers. Hiermee betalen ze allerlei waren, maar de daalder keren altijd weer terug naar de heks. De duivel belooft immers rijkdom en voorspoed!

God, het gaat duidelijk om heiligschennis. Een harde aanpak voor deze trawanten van de duivel is nodig. Vrouwen kennen geen maat en zijn lichtgeloviger dan mannen. Van nature hebben zij een slechte inborst en zijn daardoor een gemakkelijke prooi voor de duivel. Ook omdat ze worden gedreven door vleselijke begeerten zullen ze lichtvoetig hun toevlucht tot Satan nemen.

Schenk mij Uw genade en kracht om deze vrouwen hun kwade daden te laten inzien en terug te keren tot de moederschoot van de Heilige Kerk. Aldus zal ik Uw eer redden en zullen we het kwaad verdelen. Ik zal naar Zijne Heiligheid de Paus reizen en zijn toestemming vragen richtlijnen voor een protocol hiervoor te schrijven.

Amen.

2005

MARTINA:

Nog wel naar de paus in Rome reizen om daar toestemming te krijgen voor wat hij zelf heeft bedacht. Deze paus koos voor de naam Innocentius. Dit betekent 'zonder schuld!' Wat een man! Tja, man ... pausen zijn altijd mannen! Wat een hielenlikker. Heeft gezag nodig. De zwakkeling. Heeft het hele plaatje al in beeld. Maar heeft autoriteit nodig. De paus heeft ook het een en ander op zijn geweten als het over vrouwen gaat. Wil natuurlijk ook als paus scóren. En nog een hulpje erbij meegeven. Gedeelde verantwoordelijkheid. Kwam hem vast wel goed uit dat net de boekdrukkunst was uitgevonden. Als die boeven nu geleefd zouden hebben zouden zij dit via internet doen. Gratis te downloaden. Zoek op www.heksenhamer.nl en je weet er alles over.

1485 – Institor bij paus Innocentius VIII

(Kamer van de paus. De paus zit op zijn troon. Institor staat tegenover hem. In het vertrek een tafel met daarop een bijbel en zilveren kandelaars. Veel pracht en praal.)

PAUS:

Mijn geliefde zoon Heinrich! Institor! Je spreekt over vrouwen die de duivel aanbidden. Maar waarom zou God zo iets toelaten?

INSTITOR:

Allerheiligste Vader Innocentius, ik bid God dat u naar mij luistert!

De duivel sluit een pact met vrouwen om God tegen te werken. De vrouwen doen dit in ruil voor geld, goed en genot. Vrouwen zijn zwak en te verleiden. Ze zijn niet te vertrouwen. Denkt u aan de rol van de slang en Eva in het aards paradijs! Na de verleiding van Adam door Eva begon Satan een wereldcomplot tegen God. Sindsdien kleeft de vrouwen schuld aan. Vrouwen zijn heksen en heksen loochenen en lasteren God en betuigen eer aan de duivel. Ja, zij zweren zelfs in de naam van Satan. Ze bezoeken de sabbat, alwaar ze boelieren met de duivel. Ze maken propaganda voor de hellevorsten en proberen andere schepselen te laten inwijden tot de sekte van het pandemonium. Goddeloze schepselen. Wij moeten beducht voor hen zijn.

PAUS:

Vrouwen zijn ook schepselen Gods. Ook al zijn ze dom, we moeten ze laten inzien dat zulke praktijken niet behoren tot het orthodoxe gedrag. En dat geldt niet alleen de heksen, maar ook andere dwalenden, zoals handlezeressen en waarzegsters.

INSTITOR:

Allerheiligste Vader! ALLE vrouwen zijn niet te vertrouwen. De boze verleider laat zich geen enkele vrouw ontgaan. Vooral vrouwen die door hun geliefden zijn verlaten zijn prooi van Satan. Bij hen heeft hij volledig vrij spel, omdat die vrouwen afgunst voelen en zich willen wreken op de gewezen minnaar, die na hen andere dames liefheeft. Ze willen het nieuwe liefdespaar vernietigen. Allerlei listen leert de duivel deze treurende om schade te berokkenen aan die mannen en hun verleidsters in wier netten deze zwakke broeders verstrikt zijn geraakt. Vooral die eenzame vrouwen moeten we aandacht geven in onze heilige taak.

PAUS:

Er zijn vele goede vrouwen. Zoals goede echtgenoten die nageslacht baren en zo ook eerbare nonnen. In het klooster zullen de nonnen zich niet aan geloofsverzaking schuldig maken. Zij hebben hun doopsel niet afgezworen.

INSTITOR:

Heilige Vader, zelfs nonnen moeten onder toezicht worden gesteld. De duivel is er ook opuit maagden in kloosters te verleiden. Juist zij die hun leven aan

God hebben toegewijd behoren tot zijn erebuit. Die vrouwen kunnen ook een pact met de duivel sluiten. Met hun duistere daden willen ze al het leven dat God toebehoort op aarde vernietigen. Opdat Gods gelovigen niet meer in aantal toenemen, maken ze te goeder trouw zijnde mannen impotent en onwetende vrouwen onvruchtbaar. Jong leven eindigt door het gebruik van magisch duivelspoeder. De samenzweersters verwekken pijn en ziekte bij onschuldige mensen en dieren. Met hun kennis van kruiden stichten zij onheil aan. En dat alles is voor hen nog niet voldoende. Al het leven op aarde wordt bedreigd. Door bezweringen en toverspreuken van heksen bederft het vlees en vis en rotten de vruchten op de velden weg. Heksen strooien gif op de gewassen, die vervolgens afsterven.

PAUS:

En jij denkt dat zij deze schade met hulp van Satan aanrichten?

INSTITOR:

Ja, Satan is de vijand van de mensen. Dringend vraag ik uw aandacht voor die vrouwen die verdorven zijn, kerkschenderij plegen en zondigen tegen God en gebod. Zij onderhouden een satanistisch geloof door hun intieme relatie met de duivel. Uit deze ketterij ontstaat duivelsgebroed. U begrijpt, dié kinderen moeten we totaal uitroeien. Deze telgen zullen de duivel zeker beminnen. Ze zullen ontucht bedrijven zoveel ze maar kunnen. We zullen ze moeten opsporen en ondervragen.

PAUS (*staat op en loopt rond*):

Zulke verdenkingen hebben wellicht veel te maken met de verbeeldingskracht van de vrouwen.

INSTITOR (*loopt de paus tegemoet en probeert hem te overtuigen; smekende gebaren*):

Heilige Vader! Heksen proberen met fanatisme pasgeboren kinderen van andere vrouwen in naam van de duivel te dopen en te doden. Soms verbranden zij de lichaampjes tot as en vergiftigen daarmee al het leven dat door de poeder wordt aangeraakt en offeren op deze wijze aan de duivel. Daarom vliegen zij in de nacht door de lucht naar de heksensabbat. Als de kinderen niet worden geofferd, worden zij door Satan niet beloond. Speciaal de bakkers, zij die helpen bij bevallingen, zijn te vrezen omdat ze belust zijn op zulke offers aan de duivel. Daarom kiezen deze vrouwen de rol van vroedvrouw. Hebt u vooral argwaan jegens deze vrouwen.

PAUS (*stilte*):

We kunnen de bakkers verplichten een getuigschrift van oprecht katholiek geloof te laten geven door de pastoor van hun parochie. Dat kan geschieden nadat zij hebben gebiecht en hun geloof hebben beleden.

INSTITOR:

Nee Heilige Vader. Dat is zinloos. Die vrouwen liegen! En vergeet u ook niet de mannen die de aangeklaagde vrouwen willen bijstaan. Zij zijn de heksenmeesters en verdienen de doodstraf. Want ook de mannen, die heksen willen beschermen, treffen blaam en schuld.

Ja, ernstiger nog, iedereen die niet in heksen gelooft en ze beschermt, treft schuld.

PAUS (*gaat weer zitten op troon*):

De Kerk heeft het geloof in vliegen door de nacht als bijgeloof benoemd.

INSTITOR:

Vróéger werd het vliegen door de nacht als bijgeloof beschouwd. In onze tijd weten wij wel beter. De duivel en diens sekte zijn daar nu wel toe in staat. We mogen niet rusten de bekentenissen los te krijgen, het is van het hoogste belang. De pijnbank zal wel helpen! De getuigen en aanklagers hebben de heilige taak Gods eer te bewaken!

PAUS:

Je hebt toch geen ziekelijke vrouwenwrok?

INSTITOR:

Nee en ik heb evenmin heksenvrees, maar vrouwen zijn nu eenmaal domme en gemakkelijk te beïnvloeden schepsels. Er zijn vrouwen die schijnbaar gewoon de kerk bezoeken maar toch te verdenken zijn. Die vrouwen hebben hun redenen hiervoor. Wij moeten hen goed volgen. Heksen bedrijven heiligschennis met hosties. Ook de hosties worden tijdens de sabbat de duivel aangeboden. Het Huis van God moet geëerbiedigd worden en deze vrouwen moeten streng worden gestraft.

PAUS:

Deze dwalenden hebben recht op een eerlijk verhoor! Ook al zijn zij dwaalgeesten! De beschuldigingen kunnen op laster zijn gebaseerd.

INSTITOR (*knielt voor de paus*):

Inderdaad Heilige Vader. Maar deze slechte wezens zijn dermate oneerbaar en boosaardig dat het niet nodig is dat zij worden verdedigd tegen hun aanklagers. Ieder middel is geoorloofd om de godslasteraars te vinden en aangifte te doen van deze personen. De vrouw in kwestie hoeft niet te weten wie haar heeft aangebracht. Een kwade daad als hekserij moet verplicht zijn gemeld te worden. Zo niet, dan staat diegene zelf ook onder verdenking. Bewijzen zijn niet nodig. De heks zal schuld moeten bekennen en berouw moeten tonen. Anders is ze reddeloos verloren. Ze wordt niet opgenomen in Gods hemel. De goederen van de ketterse heks zullen in beslag moeten worden genomen. Als beloning voor de aanklagers is er een deel van het onteigende goed van de heks. Deze toversekte moet worden achtervolgd en uitgebannen.

PAUS:

Heinrich, je schrijft Satan wel een heel grote invloed toe. Je denkt dat deze verderfengel zoveel macht heeft?

INSTITOR (*wijst naar de paus*):

Ja, en daarom moeten we de pijnbank inschakelen en die niet louter tot de wereldlijke heersers laten behoren. De Kerk moet zich beroepen op de hoogste macht. Een páuselijke inquisitie moet mogen besluiten tot het gebruik van tor-

tuur. Zonder beperkingen. U moet u beroepen op uw goddelijk recht. U bent de vertegenwoordiger van God de Vader hier op aarde. Jezus Christus heeft niet voor niets geleden aan het kruis. Met behulp van de beul zullen de toveressen hun wandaden wel bekennen. En ook de namen noemen van andere heksen. De pauselijke inquisiteurs zullen alle bevoegdheden moeten krijgen en ruime financiële middelen.

PAUS:
Heksen zijn dus vijanden van God.

INSTITOR:
Ja, in vele verschillende gedaanten voeren ze allerlei kwaad uit en richten schade aan.

PAUS:
Maar we kunnen ook proberen de namen van diegenen die onder verdenking staan van hekserij anders te achterhalen. Uw inquisiteurs kunnen daarin dan bemiddelen.

INSTITOR (*ongeduldig*):
Allerheiligste Vader, de inquisiteurs moeten alle macht en gezag krijgen. De inquisiteurs moeten geen moeilijkheden in de weg gelegd worden en niet kunnen worden tegengewerkt door oude wereldlijke rechten. Tegelijk moeten wij de inquisiteurs beschermen tegen het opstandige volk. Zij hebben een lijfwacht nodig.

PAUS:
We kunnen proberen de in ongenade gevallen vrouwen te laten inzien dat zij zich ver van God hebben verwijderd. Wellicht kunnen we ze bekeren! Mochten we hierin niet slagen, dan kunnen we ze in de ban doen!

INSTITOR (*met zeer luide stem*):
Onverbiddelijke korte afhandeling moet mogelijk zijn en protest mag niet worden geuit. Zwarte magie mogen we niet dulden. Er is een satanisch wereldcomplot aan de gang.

PAUS:
We kunnen de aangeklaagden vragen zich vrijwillig te melden en een boete opleggen.

INSTITOR:
Vrouwen die zich zo slecht gedragen verdienen een hardere straf!

PAUS:
Is het geen bijgeloof? We kunnen ze naast een boete opleggen verplichten te bidden en aalmoezen laten betalen. Desnoods kunnen we ze verplichten een ketterhoed en een geel kruis op hun kleding te dragen.

INSTITOR (*keert zich lopend van de paus af*):
Dat is niet genoeg. Er is hier sprake van een vijandig verbond tegen God en het menselijke geslacht!

PAUS (*zwijgt en trommelt met zijn vingers*):
Je wilt deze vrouwen uitroeien?

INSTITOR:
Het is bekend dat deze vrouwen zich in de armen werpen van de hellegeest. Aan hem verpanden zij hun ziel en bedrijven hun zwarte kunsten. Met hulp van Satan! Er staat doodstraf op toverij! Deze vrouwen zijn zo verdorven en gaan zo ver in hun relatie met de duivel dat ze veel harder moeten worden gestraft! Ze moeten bekennen en dan zal de vuurdood hun eindbestemming zijn. De Kerk moet hopen dat zij daardoor op het laatste moment berouw tonen en God om vergiffenis zullen vragen.

PAUS:
We kunnen ze excommuniceren.

INSTITOR (*wanhopig*):
Ze krijgen vrijwillig tijdens de sabbat een duivelsmerk en proberen zoveel mogelijk andere vrouwen ook te betrekken bij hun dwalingen. Het gaat om magisch obscurantisme. De aanhang van Satan op aarde moet worden verslagen!

PAUS:
Goed, we kunnen ze laten geselen. Of levenslang opsluiten in de kerker.

INSTITOR (*opgewonden*):
Heilige Vader! U ziet het belang van de beschuldiging van het maleficium onvoldoende in! Heksen moeten schuld bekennen, want ze richten aan het door God gegeven leven schade aan. Je als kat vermommen en ziekte verspreiden en allerlei ontucht met de duivel uithalen tijdens de sabbat in de rol van heks, hosties misbruiken, impotentie en onvruchtbaarheid veroorzaken, dat zijn verderfelijke praktijken. Deze vrouwen moeten tot inkeer komen. En een pauselijke inquisitie zal dit kunnen bewerkstelligen. Wij kennen het kwaad dat in naam van de duivel geschiedt. In naam van God zullen we dit moeten uitroeien. Dat is uw heilige opdracht. U bent het hoofd van de Kerk, ik smeed u, geeft u mij de opdracht de richtlijnen voor het verhoor door een pauselijke inquisitie te schrijven met als doel volgens een vast protocol het vervolgen van heksen vast te leggen. Ik ben daartoe zeer bekwam.

PAUS (*schrikt*):
Dat vergt maanden inspanning en tijd. Bovendien, zodra het geschrift gereed is, moet het nog worden bekendgemaakt en verspreid.

INSTITOR:
Nu de boekdrukkunst is ontwikkeld kan mijn integere handleiding gemakkelijk verspreid en dus ook uitgevoerd worden. U en ik zullen ons rekenschap moeten geven voor God op de dag van het laatste oordeel. De vuurdood voor

deze vrouwen is het enige middel dat misschien in staat is spijt voort te brengen. Zodat zij op het laatste moment van hun leven toch nog gewetenswroeging voelen en zich verzoenen met God. Dan kunnen zij toch nog in de hemel worden opgenomen en op de dag des oordeels zitten aan de goede zijde van God de Vader. Tortuur moet worden toegepast om hen te laten inzien dat zij God hebben beledigd en dat zij dus moeten bekennen!

PAUS (*twijfelt*):

Institor, ik kan mij niet voorstellen dat God zijn schepselen zo wil laten lijden.

INSTITOR:

Hier is ook niet God, maar de duivel aan het woord! Zij zijn geen schepselen Gods. Hier is de demon zelf aan bod. Met Satan zelf hebben zij een verbond. De duivel moeten we saboteren! Uitroeien! Ieder middel is goed genoeg om de bekentenissen los te krijgen, het complot met de duivel te wreken en de ziel van zovele verderflijken proberen te redden door ze schuldbewustzijn te laten voelen en God vergiffenis te vragen voor hun zonden. Ik smeek u: laat u mij de richtlijnen schrijven voor zulke processen! U en ik, en de gehele Kerk, kunnen ons dan verantwoorden tegenover God.

PAUS (*staat op en loopt naar Institor*):

Goed, Institor, je verzoek wordt ingewilligd. Ga aan het werk, schrijf je boek en laat je bij deze heilige taak begeleiden door je medebroeder. Broeder Jakob Sprenger is goed in deze materie ingewijd. Hij schreef vorig jaar mijn bul Summis Desiderantes Affectibus. Ik zal hem de opdracht geven jou te ondersteunen. Aldus kunnen we het kwaad verdelgen.

INSTITOR (*kijkt stralend omhoog*):

Dank u Heilige Vader. Ik zal in het boek de argumenten ontzenuwen in het ongelooft in heksen en beschrijven welke kwade daden ze verrichten. Op grond van deze kennis kan dan de juridische procedure worden vastgesteld. God, sta mij en mijn broeder bij deze kwestie grondig te onderzoeken en te ondersteunen in deze heilige taak!

TUSSEN SCÈNE 2 EN 3

2005

MARTINA:

Die Paus! Hij was zelf een schaamteloze schurk. Hij had een hele ris kinderen verwekt en slechts enkelen erkend. Die kinderen liet hij trouwen met prominente figuren van die tijd. Hij heeft zelfs eens zijn mijter en tiara in pand gegeven om schulden te kunnen betalen. Bovendien, wat lees ik hier? Aan het einde van zijn leven voedde hij zich alleen nog maar met moedermelk.

Wat een zwart jaar, 1486. Malleus Maleficarum: Heksenhamer heet het boek. Interessante titel. Een hamer om heksen mee te kunnen slaan!!

Het meest huiveringwekkende geschrift van de middeleeuwen. Er staat precies de voorgeschreven gang van zaken in. Wat een waandenkbeelden hadden die twee mannen. Waar komen die vandaan?

(Leest verder op de laptop.)

(Meesmuilend.)

Ja ja, weer van iemand anders. Een zekere Nider.

(Leest weer verder op de laptop en scrollt.)

Hier en daar is iets van gebruiken volgens het volksgeloof in te vinden, maar dat zulke intellectuelen daar toch in gelóven? Wat een fantasie! Wat een angst zal er zijn als midden in het dorp op hoog gezag de heraut komt, die een officiële aanklacht van hekserij gaat voorlezen.

1489 – Aanklacht Brechtje

(Heraut voor de deur van Brechtjes huis. Leest de aanklacht met luide stem voor.

Naast het huis van Brechtje is nog een huisje. Dat huisje is van buurvrouw Margje, die naar buiten komt en toeluistert.)

Te Keulen wordt bekendgemaakt dat de pauselijke inquisiteur een decreet heeft uitgevaardigd over Brechtje, dochter van Lambertuszoon, gevangen in het Hof van Keulen. Brechtje is voorgedragen en moet worden vervolgd op de beschuldiging van hekserij. Brechtje wordt in deze aanklacht vermeld onder haar eigen naam en niet onder nummer. Haar leeftijd is onduidelijk. Bekend is wie haar moeder en zusters waren. Haar vader is gestorven in 1459.

Aangeklaagd wordt Brechtje die in de laatste jaren de wet aan haar laars zou hebben gelapt en wordt beschuldigd van hekserij in velerlei vormen. Zij is hiervan beschuldigd en aangeklaagd door vele van haar dorpsgenoten en zal hierover worden verhoord op donderdag 29 oktober 1489 volgens de Juliaanse kalender bij zonsopkomst.

De volgende daden worden haar ten laste gelegd: Deelname aan het satanistisch complot wat betekent dat zij een duivelsteken heeft, zweert bij de duivel, zich afgeeft met de duivel, God verwerpt alsmede de Kerk en de Sacramenten zoals het misbruiken van de hostie. En ten slotte het toebrengen van kwaad aan kinderen, mensen, vee en gewas.

Wie zich verstout de aanklacht en eventuele executie te verhinderen, wacht hetzelfde lot.

Keulen, woensdag 28 oktober 1489

De pauselijke inquisiteur
Institor

(Na het voorlezen bevestigt de heraut de aanklacht met een mes/dolk op de deur van Brechtje. Hij neemt vervolgens Brechtje meteen gevangen en leidt haar weg.)

2005

MARTINA:

Zo gaat dat dus. Ben je een jonge vrouw. Je hebt wel een man, maar die durft niets te zeggen. Uit zelfbehoud. Brechtje is extra verdacht omdat ze naast haar andere bezigheden ook optreedt als vroedvrouw en bovendien zelf geen kinderen heeft. Zal wel iets mis mee zijn. Dubbel verdriet dus. Je wordt gewoon opgepakt en in een cel gegooid. Nou, dat is een ellendig hol in die tijd. Wat zal er door haar hoofd gaan? Je hebt weinig kans. Dat wist iedereen. De omstanders zijn al verbijsterd en afgeschrikt door alles wat ze hebben gezien. Wie zijn mening geeft wordt gestraft. Tegenspraak wordt niet geduld. Je bent gewaarschuwd! Bidden tot God of een heilige om hulp is het enige dat nog rest. Arme vrouw, ze weet wat haar te wachten kan staan. Haar moeder en zussen zijn al als heks veroordeeld. Haar vader is dood, ze heeft dus geen familie meer. Met haar eigen ogen en oren heeft ze het ongelooflijke schouwspel van de brandstapel al meerdere keren heeft moeten meebeleven. Haar aanwezigheid was verplicht. Daar werd nauw op toegezien.

Scène 4

1489 – Monoloog Brechtje

*(In kleine cel met tralies, vochtig, koud en duister.
Brechtje zit op een krukje, een Mariabeeld hoog in de hoek.)*

Moeder Maria,

Die man heeft kwaai buien. Hij ziet ze vliegen! Nou, als we het over monsters hebben, dan is hij er wel een. Hij haat vrouwen. En nog wel in naam van God. Ik ben geen ongelovige. Ik probeer goed te leven. Ik kan niet meer denken. Ik heb echt geen schuld. Ik deed niks verkeerd. Ik heb me nooit met hekserij afgegeven. Dat weten ze allemaal in het dorp. Dat zal die man dan toch óók niet geloven? Stel je voor, we hebben er genoeg ellende van gezien. Ik ben toch niet gék. Zoiets zou ik nooit doen. Die man speelt voor Gód. Laat-ie van mij afblijven! Zijn ondervragingen zullen vreselijk zijn. Hij wil alles weten over seks met de duivel. Ik niet! Krijg nou wat!

(Brechtje knielt voor het beeld.)

Moeder Maria, u bent toch ook vrouw? En bovendien moeder van Jezus? Hoe kunt u zo iets toelaten? Ik was niet in de klauwen van de duivel. Ik heb de duivel niet gehoorzaamd. Ik zou dat immers met mijn dood betalen? Ook ik heb altijd de zegen en absolutie van meneer pastoor gekregen. Dan kan er toch niks misgaan? Waarom gebeurt dit met de vrouwen uit ons dorp? Ik ben echt onschuldig. Ik geloof in uw bijstand! Na zovele anderen. Nu ben ik aan de beurt! En wie volgt na mij? Waarom wordt er zoveel kwaad gesproken? En zoveel lelijks gezegd? Het is omkoperij! Die schurk wil zijn gram halen. Hij heeft al zoveel vrouwen de brandstapel opgestuurd! Het is regelrechte moord. Alles wat over mij wordt gezegd is laster! Vuile roddelpraat! Maria, ik zeg u: de duivel zelf dwaalt hier rond. Echt, Maria, luister naar mij: hij is geen mens, HIJ is de duivel! Ik weet zeker dat u mij zult redden. Dat kan gewoon niet anders zijn.

(De martelkamer zie je niet, maar is naast haar cel. Je hoort de vrouwen af en toe gillen en schreeuwen. Dat gaat alsmaar door. Brechtje staat op en houdt haar handen voor haar oren. Loopt onrustig weeklagend heen en weer. Zij lijdt fysiek. Het lijkt alsof ze pijn heeft.)
Ze gaan allemaal het vuur in.

(Brechtje kermt.)

Er zijn nu al vierendertig vrouwen van mijn dorp op de brandstapel verbrand. We hebben nog maar een paar vrouwen over in ons dorp.

(Loopt weer naar het beeld in de hoek van de cel.)

Maria, ik bid u: verhoort u mijn gebed! Ik wil niet branden. Ik wil niet dood! U kunt mij helpen! Ik geloof in u. Ik vertrouw op u. U redt mij beslist.

(Geschreeuw; Brechtje krimpt in elkaar.)

Morgen word ik verhoord door die ploert. Hij is belangrijk en ervaren in het veroordelen van gewone vrouwen als ik. Maar die anderen hebben ook geen

kwaad gedaan. Hoe kan het dan dat zij toch zijn ondervraagd? Zo ook mijn arme moeder en lieve zussen. Ze kregen de ergste dood die je je maar kunt voorstellen. Ik heb ze zien branden, ik hoorde ze krijsen. De stank was onverdraaglijk. Tot ze dood waren. Hun as was niet eens meer terug te vinden tussen de takken. Ze kregen geen graf. Ze zijn voor eeuwig verdoemd. Hoe zouden ze ooit op de dag des oordeels kunnen verrijzen? Maar Maria, u zult nu toch wel ingrijpen? Ik wil niet dood.

(Draait haar rug naar het beeld en plukt nerveus aan haar kleding. Ze heft haar armen omhoog.)

De brandstapel! Hoe moet het verder met ons allemaal? De ellende is niet te overzien! Hij neemt wraak op alle vrouwen. Hij is gek!

(Gaat weer op krukje zitten.)

Hij gebruikt woorden die ik nog nooit heb gehoord. Wie ben ik? Ik heb geen cent te makken. Ondanks dat ik me altijd heb afgepeigerd. Ik heb altijd al mijn schulden betaald. Ik heb altijd gedokt en zo mijn eigen kloffie gered. Ik hield me altijd gedeist en heb hard gesappeld om in leven te blijven.

(Richt zich weer tot het beeld.)

Ik smeek u mij te helpen en mijn onschuld te bewijzen. Ik heb geen boze dingen gedaan.

O, heilige Maagd, u weet toch dat ik onschuldig ben?

O, red mij van de dood.

(Knielt voor het beeld. Je hoort schreeuwen.)

Deze nacht voor het verhoor, hoe moet ik die doorstaan? Ik wil niet dood! Aan mijn handen kleeft geen bloed. Ik zweer het op de Bijbel. Er zijn veel verhalen over mij rondgestrooid. Ze zijn gelogen! Als ik niet beken word ik gemarteld en volgt er dezelfde dag onmiddellijk daarna een tweede ondervraging. Als ik dan nog niet beken, zal ik uiteindelijk achterstevoren in de heksenkar naar de brandstapel worden gebracht. Ze hebben het me heel duidelijk verteld. De hoge pieten zullen met de kar meelopen. De mensen zullen toestromen en juichen. Het rapalje. Ze zijn ook bang schuldig te worden verklaard. Ze zijn niet bang voor mij, maar voor die moordenaar.

(Richt zich weer tot het beeld.)

Ik beloof u dat ik alleen maar de waarheid zal spreken.

De duivel heb ik nooit ontmoet. Ik heb alleen goed gedaan. Ik heb heel veel kinderen op de wereld geholpen. Baby's, die een dag na hun geboorte werden gedoopt in de naam van uw Zoon. Ik ben altijd meegegaan naar de kerk. Mijn God, wat heb ik fout gedaan? Ik ben machteloos, er is niemand die naar mijn woorden luistert. Er is niemand die mij verdedigen wil. Ze durven niet! Ze zijn allemaal bang voor die man! Ze zijn bang voor hun eigen lot! De angst heeft iedereen naar de keel gegrepen. Die huffer heeft mijn vonnis al geveld voordat ik word verhoord! Beestachtig!

Heilige Maria, ik beloof u dat ik een bedevaart zal maken als u mij redt! Moeder Maria! Ook ik wil naar de hemel! En niet eeuwig branden in dat vreselijke hellevuur! Ik kan toch niet zomaar zeggen dat ik heks ben? Ik ben geen heks. Als er iemand is die dat weet bent u het wel.

(Gilt.)

Ik ben zo bang!

(Smeekt.)

Oooh! MARIA!

(Maakt kruisteken.)

TUSSEN SCÈNE 4 EN 5

2005

MARTINA:

Jaja, Institor dringt erop aan dat Brechtje bekend. Ze werkt niet echt tegen. Ze is bang en weet niet wat te doen. Uit de teksten blijkt dat het geloof in hekserij wijd verspreid was en ook werd aangehangen. De zielsangst zit er bij alle dorpingen goed in. Die steken echt geen hand uit. Dié geloven in hekserij. Blijkbaar een algemeen erkend kwaad verschijnsel. Hebben roddelpraat rondgestrooid en zwijgen uit angst voor hun eigen lijfsbehoud.

Waar blijft die vent van d'r trouwens?

Scène 5

1489 – Eerste verhoor

(Brechtje wordt voorgeleid door de heraut.)

INSTITOR *(zit achter grote tafel in kleding van een geestelijke/ dominicaan):*
Ben jij Brechtje, de dochter van Lambertuszoon?

BRECHTJE *(zit op een krukje tegenover hem; een kleine stilte):*
Ja, ik ben Brechtje.

INSTITOR:
Brechtje, jij hebt van je ouders deze naam gekregen omdat je werd geboren op het driekoningenfeest dat licht brengt. Maar licht heb jij niet gebracht, wel diepe duisternis. Je staat hier nu voor de kerkelijke rechtbank op grond van de beschuldiging van hekserij. Volgens de rechtbank en het aanwezige volk weet jij alles van hekserij en heb je contact met boze wezens. We zullen je ondervragen in het bijzijn van je aanklagers. Voor al het leed dat je hebt veroorzaakt, daarvan zul je rekenschap moeten afleggen voor God.

*(‘Wij’ is hier het publiek, zij zijn de aanklagers en getuigen.
Er hangt in de hoek een kruisbeeld. Een rozenkrans ligt op tafel alsmede een bijbel.)*

BRECHTJE *(staat op en schreeuwt):*
Ik ben geen heks!

INSTITOR *(streng en autoritair):*
De duivel voert alle heksen in de afgrond. Ook jou.
Toveres noemen ze jou. Toveres met duivelse hulp. We zullen de procedure volgen en je ondervragen volgens de richtlijnen van de Heksenhamer, het handboek voor de rechters voor deze kwade daden. Het volk is daarbij getuige. Je dwalingen en daden zijn bekend en zo je niet bekent zullen we volhardend zijn. Helse folteringen krijgen je wel aan het praten. Immers, je bent aangeklaagd voor hekserij. Het geloof in hekserij is niet toegestaan door de Kerk. Volgens de Heksenhamer is dat strafbaar gedrag. Je bent een gevaar voor de gehele christelijke mensheid. Bewijzen hebben we niet nodig. Er zijn genoeg dorpelingen die over jou hebben gesproken. De getuigenissen zijn voldoende. Je hebt een zeer slechte reputatie. Als je niet bekent, dan zal het vuur misschien je berouw op het laatste moment opwekken. De goedertieren God zal je jouw dwalingen alsnog vergeven en vergiffenis schenken.

BRECHTJE:
Pak mijn leven niet af! Ik ken geen duivels. Ik heb geen kwaad gedaan! Ik heb niemand betoverd! Luistert u alstublieft naar mij. Ik ben geen heks!

INSTITOR:
De dorpelingen hebben je naar eer en geweten niet voor niets beschuldigd van zwarte kunsten. En ook de Kerk weet dat je schuldig bent. Je hebt recht op een verhoor. Je staat nu terecht en je mag je verdedigen.

BRECHTJE:
Ik begrijp u niet. Ik ben een gewone meid. Ik heb geen zwarte kunsten geleerd.

INSTITOR:
De beschuldiging is dat je dood, ziekte en verderf hebt gezaaid. En dat je je niet gedraagt zoals een goede vrouw betaamt.

BRECHTJE *(staat op):*
Dat is niet zo!

INSTITOR:
Vaak hebben ze tegen zieken gezegd dat ze naar jou toe moesten gaan. De zwarte dokter ben je genoemd. Ook bij bevallingen heb je geassisteerd.

BRECHTJE *(loopt nerveus heen en weer):*
Ik heb altijd geprobeerd zieke mensen beter te maken. Mijn moeder heeft mij dat geleerd. Ik kan bevallingen verlichten en pasgeboren koters goed verzorgen.

INSTITOR:
De baby van Marieke werd ziek nadat jij het kind had verzorgd!

BRECHTJE *(steekt wanhopig armen omhoog):*
Daar kan ik niks aan doen!

INSTITOR:
Naast deze praktijken wordt ook verteld dat je zelden met je man Markward slaapt. En zoal je thuis slaapt, slaap je op stoelen of banken.

BRECHTJE *(verontwaardigd):*
Mijn man heb ik nooit iets tekort gedaan, hij heeft hierover ook nooit geklaagd. Waarom is Markward niet hier?

(Wijst dreigend naar het publiek/getuigen)
Hebben jullie hem bang gemaakt?

INSTITOR:
Je gaat maar een of twee keer per kwartaal naar de kerk.

BRECHTJE:
Ik kon niet elke week naar de kerk! Door mijn werk had ik het te druk. Ik heb iedere dag op mijn weijtje mijn geiten gehoed en driemaal in de week geitenkaas gemaakt en verkocht. Het fruit uit mijn tuin heb ik ook verkocht op de markt. Maar door roddelpraat en boze tongen verkocht ik weinig. Ik verging

bijna van armoede. Daarom heb ik ook nog bezems gemaakt. Zo kon ik toch nog duiten verdienen.

(Brechtje is erg nerveus. Institor wacht tot ze weer wat rustiger wordt.)

INSTITOR:

En de bezems die je zelf maakte heb je behekst door duivelse kunsten. Je buurvrouw Johanna overleed na het kopen van een bezem van jou.

BRECHTJE *(voelt zich vernederd)*:

Dat heeft niets te maken met mijn bezem! Ja, inderdaad, ik zei het u al, ik heb bezems verkocht. Weet u waarom? Fruit bederft, bezems niet. Ik probeerde extra geld te verdienen. Ik maakte de bezems van de takkenbossen, die op mijn erf bezaaid liggen en verkocht ze voor weinig. Ik wilde geen genadebrood eten. Ik heb Johanna niet betoverd. Zo ik dat wel gedaan zou hebben, zou ik dat zeggen. Ik ken haar alleen maar van gezicht.

INSTITOR:

Je bidt niet meer!

BRECHTJE *(wijst naar het kruisbeeld)*:

JAWEL! Ik heb wel iedere avond gebeden. En God hoort toch ieder gebed?

INSTITOR:

We weten niets van je avondgebed. Wel van je danserijen voor je bed.

BRECHTJE *(totaal in de war)*:

Ik heb nooit gedanst! Ik kan niet eens dansen!

(Laat zien dat ze niet kan dansen.)

INSTITOR:

Boerin Jakoba zegt dat je op de markt poeder op haar fruit hebt gestrooid, waardoor dat bedierf. Ze zegt dat je kinderlijkjes hebt verbrand en met de as die schade hebt aangericht.

BRECHTJE:

Jakoba liegt! Ik heb kinderen alleen maar goed verzorgd! Dat weet Jakoba maar al te goed.

(Wijst naar iemand in het publiek.)

Ik kon ze tot mijn grote verdriet zelf niet krijgen! Probeerde moeder te zijn voor kinderen van andere vrouwen!

(Richt zich tot het publiek.)

Ik zei het u al: alles wat ik weet heb ik van mijn moeder geleerd. Ik heb geen poeder. En ook geen as! Zoiets zou ik nooit doen!

INSTITOR *(trekt Brechtjes dringende aandacht; Brechtje luistert)*:

Brechtje, je hebt genoeg gepraat en onwaarheid gesproken. Wij zijn overtuigd

van jouw zwarte kunsten en daarvoor sta je nu terecht. De kwade daden die je ten laste worden gelegd zal ik nu opsommen. Ik lees je de beschuldigingen achtereenvolgens voor. Het gaat om:

1. God loochenen,
2. God lasteren,
3. eer betuigen aan de duivel,
4. zweren in de naam van duivel,
5. dansen op de sabbat,
6. seksuele omgang met de duivel hebben,
7. baby's en mensen doden door gif,
8. vee doen omkomen,
9. impotentie en onvruchtbaarheid veroorzaken.

In het dorp is men overtuigd van je zwarte kunsten. We zullen het horen. We zullen je nu de vragen stellen volgens de Malleus Maleficarum en je zult daarop moeten antwoorden. Heb je nog iets te zeggen?

BRECHTJE *(mompelt dat ze hiervan niets begrijpt)*:

Meneer, ik heb geen enkele kans. Ik word toch niet geloofd. U wilt mij vertellen wat ik zeg en wat niet! Ik doe het niet! Ik ben geen heks!

INSTITOR:

Dit is een eerlijk verhoor, We beginnen nu. Je hebt God verloochend. Ken je de duivel? Heb je de duivel verkozen als meester? Hoe is zijn naam? Is hij een bok? Of een hond?

BRECHTJE *(maakt een gebaar waaruit blijkt dat dit geen eerlijk verhoor is. Beweert dan stellig het volgende)*:

Nee, ik heb God niet verloochend. Ik ken de duivel niet. Ik heb de duivel nooit ontmoet. Ik weet helemaal niet hoe hij eruitziet. Ik weet niet hoe hij heet. Ik heb altijd alleen maar kruistekens met wijwater gemaakt. God belooft het goede.

(Maakt een kruisteken.)

Ik vertrouw op de Heer.

INSTITOR:

Je hebt het christendom afgezworen. Je hebt God gelasterd. Dat is duidelijk. Het is bekend dat je met wijd open mond en uitgestoken tong de communie ontvangt en daarna meeneemt naar huis. Katharina, de vrouw van koster Jozef, heeft dat duidelijk gezien. De hostie naar de duivel brengen was je missie en daarna de liefde met hem bedrijven. Zo je dat niet deed zou je afgeranseld worden door de duivel zelf. Je hebt immers een pact met hem!

BRECHTJE *(een korte stilte en spreekt daarna met nadruk)*:

Dat heb ik niet gedaan. Ik heb de hostie niet naar de duivel gebracht. Ik zou niet weten waar ik hem moet vinden. Ik ging met de hostie naar huis, omdat ik alleen wilde bidden tot God de Vader.

INSTITOR:

Katharina heeft gezien dat je de hostie offerde. Ze is hier als getuige. We kennen Katharina. Ze is een eerbare vrouw.

BRECHTJE:

Ik ben onschuldig. God en alle heiligen weten dat. Zij zullen mij redden.

(Wijst naar het publiek):

Katharina liegt. Ze verzint het omdat ze mij kwaad wil doen. Ze heeft een hekel aan mij, omdat ik op de markt mijn fruit, dat mooier is dan het hare, voor een grijpstuiver verkoop. Ik moest wel. We hadden altijd al heibel. Ze kon het niet uitstaan dat ik met mijn bezems geld verdiende!

INSTITOR:

Brechtje wees niet zo opstandig, Katharina liegt niet.

BRECHTJE *(schreeuwt)*:

Ze liegt wel!

INSTITOR:

Duidelijk is ook dat je het sacrament van het huwelijk niet respecteert. Je hoert en snoert. We hebben gezien hoe je je verleidingskunsten inzet en kijkt naar Hans, de man van Klaske. Je gaf hem kruiden en danste met hem om daarna het bed samen te delen.

BRECHTJE *(verbijsterd)*:

Ik heb niet gekeken naar Hans. Dat heb ik niet gedaan. Ik heb altijd gewoon met Markward geslapen. Ik ben ZIJN griet.

INSTITOR:

De aanwezige getuigen zijn het eens over je oneerbare begeerte en hebben dit zelf gezien.

BRECHTJE *(wijst naar het publiek)*:

De getuigen hebben gemakkelijk praten. Ze lopen geen enkel risico! Ik begrijp ze niet, ik ben altijd te goeder trouw geweest. Ik heb ze mijn kaas, fruit en vis verkocht, opdat ze konden eten. Als ik dat niet had gedaan, waren ze verhon-gerd en hadden ze moeten jatten. Ik heb nooit gesnaaid en dat gebeurt in ons dorp heel vaak!

INSTITOR *(stilte. Schudt het hoofd. Richt zich plechtig en indringend tot Brechtje en het publiek)*:

Brechtje, je wilt niet bekennen. Daardoor maak je jezelf extra verdacht. Wij zijn ervan overtuigd dat je een pact met de duivel hebt gesloten. We zullen je martelen, dan zul je wel bekennen. Denk eraan: de beul zal vuur ontsteken. Met gloeiende tangen zul je aan beide armen worden vastgegrepen. De foltering zal twee uren duren. Je moet bekennen en berouw tonen. Je moet vergiffenis vragen aan God. Als je berouw toont, zal God je genade geven. Het louterende vuur kan dan vervolgens de zonden uitwissen.

We zullen je na de pijniging vanmiddag nog een keer verhoren. Dat verhoor zal kort zijn. We hebben tijd genoeg aan je besteed. Zo je nog steeds niet bekent, wordt je overmorgen bij het aanbreken van de nieuwe dag aan de paal gebonden en verbrand. Wij kunnen je ziel dan niet meer redden! Omwille van je eigen zielenheil en lot, geef antwoord. Hoe kom je thuis van de sabbat? Heb je daar ook vrienden gezien? En boze geesten? Deden jullie offerandes? Jij! Heks! Je zult moeten bekennen. In naam van God. Wij allen weten dat je God gelasterd hebt, een eed hebt gezworen aan de verdoemde prins der duisternis en beloften in de bekende woorden hebt afgelegd.

BRECHTJE *(kijkt naar het publiek)*:

Dat heb ik niet gedaan! En dat weten jullie allemaal wel! Ik ken de duivel niet! Moet ik dat nou nog honderd keer zeggen? Ik zei u dat al! Wie heeft mij zo besjoemeld? Wie bakt het hier zo bruin?

INSTITOR:

Katharina zegt ook dat je haar verteld hebt over je bezoek aan de sabbat. Ga je er te voet heen of wordt je gebracht? Gebruik je daarvoor toverzalf? Hoe wordt die zalf bereid? Vlieg je door de lucht of niet? Vertel en beken! Welke plechtigheden zijn erbij? Hoe kom je weer thuis van de sabbat? Heb je daar ook vrienden gezien? Wie heb je daar ontmoet? Deden jullie offerandes?

BRECHTJE *(wijst naar het publiek en schudt nee. Richt zich dan weer tot Institor)*:

U leest al die vragen voor. Zoveel vragen kan ik niet verzinnen. Ik heb het u al honderd keer gezegd: ik ken de duivel niet.

(Wanhopig.)

Ik word stapeldol.

INSTITOR *(dreigend)*:

We gaan je op de pijnbank leggen, dan beken je wel.

BRECHTJE *(erg geschrokken en schreeuwt)*:

Maar folteringen kan ik niet verdragen! Doodgaan is beter, ja zelfs veel beter dan zo'n erge pijn te moeten lijden. Maar, ik kan niet bekennen, ik heb geen schuld, ik heb geen kwaad gedaan. Ik heb niet met de duivel gedanst!

INSTITOR:

Ik zei je al Brechtje. Het is beter te bekennen.

We zagen je dansen. Je danst altijd. Hoe wordt op de sabbat gedanst? Hoe noemen jullie elkaar? Je zult moeten bekennen, anders word je door de Heer niet gered. Zoals gezegd: in jouw eigen belang; indien je niet bekent, zullen we de scherprechter erbij halen en je laten folteren. Wij weten dat je een heks bent, de getuigen kunnen dit bevestigen. Je zult wel bekennen onder de pijnen tijdens de tortuur.

BRECHTJE *(schreeuwt en wijst naar het publiek)*:

Ze liegen! Ze zijn geen getuige geweest van waarvan ze mij beschuldigen. Ze strooien laster en kwaadsprekerij rond. Het is achterklap en ze gooien mijn

naam te grabbel. Ze trekken me door de stront. Ze kotsen verhalen uit die ze zelf hebben verzonnen! Ik word gevild als een vis. En zo ga ik naar de filistijnen!

INSTITOR:

Stil, in naam van de Heer en de Kerk, dwarsboom deze zitting niet door steeds te zeggen dat wij liegen. Je getuigen zeggen dat jij bij hel en hoog water hebt gezworen feest te vieren met de duivel tijdens de sabbat. JIJ liegt. Dat weet iedereen hier, jij ook.

BRECHTJE:

U kunt nu wel in het bijzijn van iedereen en met steeds luidere stem deze dingen zeggen, maar ik beken niet, ik heb niets verkeerd gedaan. Ik ben geen heks. Hoort u me wel? Ik word onschuldig voor 't gajes gegooit! Maria, help mij!

INSTITOR:

We weten ook dat je God verzaakt door het sacrament van het doopsel te verachten.

BRECHTJE (*kijkt richting hemel*):

Dat heb ik niet gedaan! Ik heb altijd geholpen bij het baren van baby's en mijn best gedaan de bevallingen zo goed mogelijk te laten verlopen. Ook de pasgeboren kinderen heb ik goed verzorgd. Ik heb ze altijd naar de kerk gebracht om te laten dopen.

(*Rent naar het kruisbeeld en zweert erop.*)

God is mijn getuige.

INSTITOR:

Spreek geen onwaarheid. We vervolgen onze ondervraging. Je hebt nog kans om zonder de pijnbank te bekennen. Met welke middelen breng je het jonge leven, het vee en de veldvruchten schade toe? En welke belofte werd je in ruil voor die diensten gedaan? Heeft de duivel je beloofd dat je geen gebrek zou lijden? Krijg je daarvoor geld, goed of eer?

BRECHTJE (*met krachtige stem*):

Ik heb u al gezegd dat ik de duivel nooit heb ontmoet en dat ik altijd mijn best heb gedaan voor alles wat in de natuur leeft. Alles dat leeft en groeit heb ik goed verzorgd. Waarom spreekt er niemand een goed woord voor mij? Iedereen weet dat ik onschuldig ben!

INSTITOR (*vermoeid*):

Je ontkent nog steeds. We zullen je ontkleden, scheren, onderzoeken op het duivelsteken op je vrouwelijke delen en vervolgens op de pijnbank binden. Pas op, ik heb gezegd dat we je zullen folteren. En die tortuur zal niet mis zijn. Je neus en oren zullen worden volgestopt met linnen dat doordrenkt is van olie. De scherprechter zal het vuur aansteken met een gezwavelde kaars. Je schoenen en zolen zullen worden ingesmeerd met vet. Daarna zul je ons antwoorden op onze vragen.

Als je geen pijn voelt, dan is dat duivels werk. Als je wel pijn voelt, zul je wel bekennen!

BRECHTJE (*in zichzelf. Gaat op de kruk zitten*):

Sta mij bij, de kamer is vol duivels, ze zullen mij vermoorden.

INSTITOR:

Ik waarschuw je nogmaals. Zo je niet bekennt, zullen we je pijnigen.

BRECHTJE:

U zult geen teken op mij vinden. Noch op mijn achterste, noch ergens anders. Ik bid om genade. Ik beken niet, ik heb geen kwaad gedaan. Op al uw vragen kan ik niet antwoorden. Ik weet de antwoorden niet!

INSTITOR:

We zullen de scherprechter opdracht geven stokslagen toe te voegen. Een heksenproces is een strijd tussen de Kerk en duivel. En de Kerk zal zegevieren en geen duivelse tussenkomst toelaten waardoor de Kerk wordt gedwarsboomd. Heb je geboeleerd met de duivel?

BRECHTJE (*totaal aangeslagen*):

Neeee! Ik weet niet wat boelers is. Waar hebt u het over? 't Is gekonkel! Ik ken de duivel niet!

INSTITOR (*onrustig*):

We zullen de beul vragen je tijdens de tortuur bij het vuur te plaats en het duivelsteken, het stigma diabolicum zoals dat in de Heksenhamer wordt genoemd, te doorsteken.

BRECHTJE (*schreeuwt*):

Nee! Wat is dat?

INSTITOR:

De scherprechter zal zijn heilige opdracht uitvoeren. En dat doen in naam van God.

BRECHTJE (*loopt naar het kruisbeeld en smeekt*):

Oh God, mijn Heer, waarom spreekt u geen woord? Waarom spreekt er niemand een woord? Moeder van God, Heilige Maagd Maria, ik smeed u, bid voor mij, wilt u mij niet verdedigen? Ik kan alleen maar de waarheid spreken. Kunt u mij redden? Moet ik dit alles ten onrechte verdragen? Meneer, ik ben een onschuldige vrouw, moet dit nog langer duren, moet ik bezwijken? Ik heb nooit met iemand mot gehad!

INSTITOR:

Brechtje, je hebt nog een laatste kans! Beken!

BRECHTJE (*in zichzelf*):

Ik bid om genade. Ik ben doodop. Waarom moet ik zo lijden?

(Geagiteerd naar het publiek.)
Kwade tongen!

(Gaat weer zitten op de kruk.)

INSTITOR:

Brechtje, ik zei het je al. We hebben voldoende getuigenissen tegen je verzameld. Je moet bekennen. We brengen je naar de pijnbank. Als je niet bezwijkt tijdens de pijnbank, beschouwen wij dit als bijstand van de duivel en ben je dus een heks. De duivel heeft je betaald in geld en voorspoed. Daarvoor zul je moeten boeten. Je hebt je overgegeven aan de vijand van God, de meester van de hel.

BRECHTJE *(tot het publiek):*

Oh ... Hebt u dan geen medelijden met mij? Wat wilt u dat ik zeg, waar of niet? Ondertussen hoop ik dat alle heiligen voor mij bidden.

(Vouwt haar handen samen.)

Moeder Maria, sta mij bij. U weet alles.

INSTITOR:

Brechtje, je beledigt de Heilige Maagd. Beken dat je alle heiligen hebt afgezworen. Je hebt geheuld met de boze vijand.

BRECHTJE:

Nee, dat heb ik niet gedaan.

INSTITOR:

Je kwam niet meer in de kerk!

Zo je niet bekent, zal de beul brandende kolen onder je voeten en oksels leggen en je bij het vuur plaatsnemen. Je zult moeten lijden. Dat is je enige redding nog. Je moet bekennen.

BRECHTJE *(kordaat maar ook geschrokken. Loopt naar de tafel van Institor):*

Ook al zal de beul de pijnigingen opvoeren, ik geef niet toe. Oh Heer, waaraan heb ik dit verdiend? Och wat een pijn zal ik moeten lijden op de pijnbank. Ik hoop dat ik sterf nog voordat deze ondervraging voorbij is. U vraagt mij over mijn bezoek aan de duivel? De duivel is niet mijn lief! Ik spuug op hem!

(Spuugt.)

Ik heb geen offerandes gedaan en ook niet op andere wijze boosaardige wezens aanbeden heb. Ik behoor God toe. Wat moet ik zeggen nu iedereen mij een oor aannaait? Onze Heer zal u wel vinden! Oh God, sta mij bij, ik bezwijk.

(Valt op de grond.)

INSTITOR *(staat op achter de tafel):*

Deze heks wil niet bekennen. Ze is hierin volhardend. We zullen allereerst nu proberen de duivel bij haar uit te drijven. Als zij meewerkt, moet dit slagen. En zal zij bekennen. Werkt dit niet dan moet zij, na alles wat we van de getuigen

hebben gehoord, naar de pijnbank worden gebracht om haar een laatste kans geven. In de hoop dat de foltering een bekentenis oplevert.

(Richt zich weer tot Brechtje.)

En Brechtje, mocht je na de tortuur nog steeds ontkennen, dan wordt je veroordeeld tot de brandstapel en hopen wij dat je tijdens de vuurdood berouw zult krijgen, opdat God je ziel toch nog redden kan.

(Tot de heraut.)

Heraut, voer haar terug naar haar cel en maak haar klaar voor de duiveluitdrijving. En zet ook de martelwerktuigen klaar. Opdat uiteindelijk gerechtigheid geschiedt. In naam van God en de Kerk.

(Brechtje wordt weggevoerd door de heraut.)

2005

MARTINA (*boos! Tegen het publiek*):

De duivel uitdrijven. Ze noemen dat een kans geven. Nou ja. Wat die mannen toch in hun hoofd halen? Brechtje was machteloos tegenover hen.

(*Lezend op de laptop, beschuldigend.*)

He, wat lees ik hier? In onze tijd gebeurt dat nog steeds. In een krant van twee weken geleden is te lezen dat exorcisme werd toegepast op een vrouw in Italië. Ach, vorig jaar ook nog een keer in Spanje. De kerk had daarvoor uitdrukkelijk toestemming gegeven aan de plaatselijke ordinaris. Bovendien, onlangs is op de pauselijke academie nog een vervolgcursus in duiveluitdrijving uitgeschreven. Op deze cursus, 'Regina Apostolorum', is door 127 geestelijken ingeschreven. De cursisten moeten bij hun inschrijving een speciaal certificaat van integer gedrag afgeven.

Ach, die Brechtje. Ze blijft vertrouwen in een goede afloop!

Maar, zo'n pijnbank! Gruwelijk. Wat zul je je eigen dood wensen op zo'n moment. Zou een verlossing zijn. Hoe konden mensen dat andere mensen aandoen? Wat een vreselijke eeuwen! Niks 'goede oude tijd'. Nostalgie naar de middeleeuwen? Nou, IK niet in ieder geval!

(*Maakt gebaar van ik ben niet gek.*)

1489 – Tweede verhoor

(*Brechtje wordt voorgeleid door de heraut. Gebroken.*)

INSTITOR:

Brechtje (*iets onzekerder*),

Daar ben je weer. We hebben alles geprobeerd om je tot zinnen te brengen. We hebben het beste met je voor. Voordat we je gingen folteren hebben we ook nog geprobeerd de duivel bij je uit te drijven. De pastoor van je eigen kerk, gewijd aan de heilige Maagd Maria, heeft de complete rite uitgevoerd, je indringend gevraagd mee te werken, maar helaas. Je blijft ontkennen. We moesten dus volharden in ons besluit je naar de pijnbank te brengen. Je hebt zelf, door voortdurend niet te bekennen, je gang naar de martelingen veroorzaakt. Je bent niet bezweken, dus kreeg je bijstand van de duivel.

(*Geïrriteerd.*)

Bovendien hebben we, voordat we met de folteringen begonnen, geconstateerd dat je een duivelsteken hebt. Op de daarvoor geëigende plaats. Het verhoor moet dus worden voortgezet en je moet nauwkeuriger worden ondervraagd. Het hof heeft sterk de indruk dat je antwoorden niet juist zijn en dat je God lastert. Tevens moet je weten dat de dorpelingen nogmaals hebben laten weten jou als heks te beschouwen en dat zij achter het oordeel van de inquisiteur zullen gaan staan.

(*Richt zich duidelijk tot Brechtje.*)

Brechtje, nogmaals, je weet waarvoor je hier staat. Vertel ons, hoe lang ben je in de dienst van de duivel? Met wie heb je gedanst? Wie heb je daar gezien?

BRECHTJE (*totaal verslagen en uitgeput*):

Jezus en Maria, geloof in mij. Ach, arme ik. Er is niks mis met mijn bef. Denkt u nou echt meneer dat ik heks ben? Ik ben niet bezoedeld, ik ben geen heks,

(*richt zich tot het publiek*)

maar jullie zijn wel slachters. Beulsknechten die geen genade kennen. Hoe kunnen jullie iemand zo laten pijnigen? Niet jullie maar GOD zal wel beslissen tussen waarheid en leugen. God kent de waarheid. Ik beken niet. Ik heb geen kwaad gedaan. De dorpelingen liegen. Leugens vertelt Jan Rap en zijn maat. Uit angst.

(*Richt zich tot Institor en daarna weer tot het publiek.*)

Voor u! Ze volgen niet hun eigen hart. Ze durven niet. Dood en verderf zaait u rond! Ik ben God en Maria altijd toegewijd. O Maria, laat mij niet in de steek. Gods woede zal over jullie komen.

INSTITOR:

Brechtje, blijf je volharden in wat je vanochtend hebt gezegd? Blijf je volharden dat je geloof niet is aangetast? Dat er geen twist en twijfel is in je hart? Terwijl vriend en vijand roepen dat je je afgegeven hebt met het kwaad?

BRECHTJE:

Ik ben slachtoffer van boze tongen.

(Richt zich tot het publiek.)

Ik ben onschuldig. En als jullie mij dood wilt hebben, gaan jullie je gang dan maar. God zal mij niet verlaten en mijn arme ziel redden.

(Maakt kruisteken.)

INSTITOR:

Brechtje, de getuigenissen zijn groot in getal. Indien je blijft volharden, moeten we je desondanks beschuldigen van hekserij en veroordelen tot de brandstapel. De straf voor de kwade daad van hekserij. Dat is je bekend. Je bent onverdraagzaam halsstarrig. Je koppigheid is door de tortuur niet afgenomen. Je blijft volhouden. Je bent een lichtzinnige dwaas. Je moet goed beseffen wat hier gebeurt. Je ziel is vervloekt. Als je niet bekent wordt je overmorgen bij het aanbreken van de dag terechtgesteld. Er is dan geen uitweg meer voor je. Je hebt alle kansen gehad. Je bent je gewis van je eigen situatie. Spreek, wil je nog een laatste kans? Wil je bekennen dat je heks bent?

BRECHTJE *(rustig)*:

Meneer, ik ben geen heks.

INSTITOR:

Brechtje, dan veroordeel ik jou nu in aanwezigheid van allen tot de vuurdood op de brandstapel. Mocht je nog berouw krijgen, dan hoop ik dat God je nog genadig zal zijn.

(Tegen heraut):

Neem haar mee naar haar cel. Maak het vonnis morgen bekend en bereid tevens de uitvoering van het vonnis op zaterdag 31 oktober voor. Dit is de dag van Christus Koning.

BRECHTJE:

Help mij toch. Arme ik! Arme kat. Mijn KAT! Wat gebeurt er met mijn kat?

WIE zorgt er voor mijn kat?

TUSSEN SCÈNE 5 EN 6

2005

MARTINA *(woedend)*:

Er is geen duidelijke lijn in de processen en de veroordelingen te vinden. Duidelijk is dat verweer niet mogelijk is. Er zijn geen oren die willen horen. Opvallend is de seksuele teneur van de vragen en veronderstellingen. Het voortbestaan van de Kerk is afhankelijk van het voortbestaan van het mensenas en moet dus toch als belangrijk worden beschouwd. Is een opdracht van Jezus zelf nota bene. Zijn opdracht 'Gaaf en vermenigvuldig u' kennen we allemaal. Na afloop van de zitting, wordt, alweer in het openbaar, je vonnis voorgelezen. Iedereen zal het weten. En iedereen zwijgt ...

Niemand wil van iets weten. De heren clerici hebben een heilige roeping, denken ze. Dat is hun vaste overtuiging. En morgen horen ze weer met droge ogen de biecht aan in hun biechtstoel. Jaja *(meesmuilend)*.

Achtergrondinformatie

Innocentius VIII werd in 1432 als Jean-Baptiste Cibo geboren in Genua en was paus van 1484 tot 1492. In zijn opdracht schreven Heinrich Krämer (ca. 1430-1505) en Jakob Sprenger (ca. 1435-1495) de in 1486 verschenen *Malleus Maleficarum*. Het is overigens niet zeker of Sprenger daadwerkelijk een aandeel hierin heeft gehad. Mogelijk werd hij als medeauteur genoemd omdat hij een grotere bekendheid genoot dan Krämer. De uitvinding van de boekdrukkunst in 1455 door Gutenberg maakte een 'wijde' verspreiding van het werk mogelijk.

De Latijnse naam van Krämer (ook wel Kramer) was Institor, (mars)kramer. In plaats van Institor wordt als naam ook vaak Institoris genoemd, de tweede naamval van Institor en die als zodanig in het Latijn als auteursnaam verschijnt: 'Institoris Malleus Maleficium', de Heksenhamer van Institor. Veel bronmateriaal voor de MM werd door Kramer ontleend aan 'Formicarius', een in ca. 1436 door de dominicaan Johannes Nider (ca. 1380-1438) geschreven boek, waarin hij ideeën over de kerkelijke leer toentertijd belichtte met onder meer aandacht voor hekserij.

De naam Brechtje kan in verband gebracht worden met de legende van Frau Percht, ook wel Perscht, Berchta en Berta genaamd en afgeleid van Perchat, de 'Schijnende'. Frau Percht is een godin van de onderwereld, die tussen Kerstmis en Driekonigen op haar wagen door de nacht trekt en daarbij gelijk een januskop twee gestalten toont: dat van de dood, de koude winter en de nacht, en dat van het leven, de naderende zomer en de dag. Slechteriken jaagt zij als een kwade heks schrik aan, vrouwen en kinderen beschermt zij als een goede fee.

Literatuur

Dries Vanysacker
Hekserij in Brugge
1988

Fernand van Hemelryck
Heksenprocessen in de Nederlanden
1982

Kurt Baschwitz
Heksen en heksenprocessen
Vertaling 1981